

УДК 364.4

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Євген Пліско

доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна
ORCID ID 0000-0001-6814-4666
pliskoej@ukr.net

Валерія Тищенко

соціальний педагог
ДНЗ «Костянтинівське вище професійне училище»,
м. Костянтинівка, Донецька обл., Україна
lawyer.valery.tishchenko@ukr.net

Анотація. У статті проаналізовано діючу систему України з надання гарантій та соціальних пільг окремої категорії клієнтів соціальної роботи – діти-сироти та діти, які залишились без батьківського піклування. Розглянуто нормативно-правову базу забезпечення державної політики з соціального захисту. Встановлено три категорії сирітства: біологічні сироти, соціальні сироти, міграційне сирітство. Обґрунтовано причини, що впливають на поширення явища дитячого сирітства: економічна нестабільність, криза інституту сім'ї, зменшення цінності шлюбу, асоціальна поведінка дорослих, зростання кількості розлучень, збільшення неповних сімей та позашлюбних народжень тощо. Основним інструментом соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування встановлено державні соціальні стандарти: мінімальне матеріальне забезпечення – харчування, одяг, взуття; медичне обслуговування; працевлаштування; житлове забезпечення; мінімальний стандарт забезпечення дитини до надання їй статусу дитини-сироти; стандарт грошового забезпечення прийомних батьків та батьків-вихователів тощо.

Ключові слова: соціальне забезпечення; соціальна робота; діти-сироти; діти позбавленні батьківського піклування.

Постановка проблеми в загальному вигляді. З огляду на сучасний стан захисту прав дітей, питання дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування відноситься до гострих проблем українського суспільства. Соціальний захист дітей означеної пільгової категорії потребує більшого осучаснення та поглибленої роботи з пошуку надання пільг більш простими способами аніж довга бюрократична система яка існує сьогодні. В Україні, станом на 2022 р., на обліку перебуває близько 33 тис. таких дітей, що мотивує державні органи влади до оновлення законодавчої бази, системи отримання та надання соціальних пільг для повного соціального забезпечення дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.

У сучасній роботі з неповнолітніми, держава конституційно зобов'язана проявляти активність у забезпеченні охорони дітей, у створенні матеріальних, організаційних, соціальних, політичних та інших умов для повної реалізації прав дитини в країні. У зв'язку з чим постає необхідність розгляду «механізму функціонування державної системи захисту прав дітей соціально незахищених категорій».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури засвідчив, що дослідження механізмів державного управління та функціонування системи захисту прав дітей є предметом вивчення галузей знань соціальна робота, соціальне забезпечення, право, політологія, юриспруденція, ювенальна юстиція та ін.

Питання соціального захисту, захисту прав та інтересів дітей-сиріт вивчали Ю. Горемікіна, Л. Завацька, Ю. Золотуха, С. Ничипоренко, О. Потопахіна та багато інших вітчизняних вчених. Науковцями проаналізовано правове поле реалізації соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування; обґрунтовано надання соціальної допомоги та соціального забезпечення (матеріального, побутового), розкрито механізми надання освітніх, медичних, юридичних послуг дітям, забезпечення їх прав, дотримання державних соціальних стандартів тощо.

Крім того, механізми реалізації соціального забезпечення дітей-сиріт в Україні визначено Конституцією України та багатьма іншими нормативно-правовими положеннями, актами, Законами.

У полі знань соціальне забезпечення, існує багато різних поглядів як на роботу соціальної сфери так і на соціальну політику національної системи захисту прав дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. Проте, незважаючи на достатню кількість наукових праць, означена проблема залишається актуальною для її подальшого вивчення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – проаналізувати сучасний стан соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування з огляду на загальну проблему захисту прав цієї категорії клієнтів соціальної роботи.

Результати дослідження. Діюча система надання гарантій та соціальних пілґ у державних органах України, що забезпечують формування і реалізацію державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визначена Конституцією України та іншими законодавчими актами, що регулюють дані відносини у державі.

Останнім часом на державному та міжнародному рівнях відбувається

підвищення статусу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в суспільстві, про що свідчить поява спеціальних міжнародних документів про захист та охорону дитинства, підвищення уваги до сирітства тощо.

Державна політика з приводу соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, здійснюється через наявну розгалужену систему органів державної влади та місцевого самоврядування, які приймають участь у її формуванні та реалізації в межах своєї компетенції. До цієї системи належать Верховна Рада України, Президент України, Кабінет міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Нині, Законодавством України визначено три категорії сирітства:

1. Біологічні сироти – це діти, батьки яких померли чи загинули, що підтверджується свідченням про смерть. Відповідно до нормативної термінології у звичайному використанні – «діти-сироти».

2. Соціальні сироти – це неповнолітні зі статусом «діти, позбавлені батьківського піклування»:

– батьки яких позбавлені батьківських прав, визнані безвісно відсутніми, визнані недієздатними, що обов'язково повинно бути підтверджено рішенням суду;

– батьки яких визнанні судом померлими, що підтверджується свідоцтвом про смерть, виданими органами реєстрації актів цивільного стану;

– батьки яких відбувають покарання в місцях позбавлення волі, що підтверджується вироком суду;

– батьки, які знаходяться в розшуку органами внутрішніх справ, пов'язані з відхиленням від уплати аліментів і відсутністю даних про їх місце знаходження, що підтверджується вироком суду або справою органів внутрішніх справ про розшук батьків і відсутності даних про їх місце знаходження;

– батьки, хвороба яких не дозволяє виконувати свої батьківські обов'язки, що підтверджується висновком лікувально-консультативної комісії;

– крім того, до статусу дітей позбавлених батьківської опіки, стосуються «підкинуті діти», а також батьки, яких невідомі, не забирають дитину з родильного будинку, іншого закладу охорони здоров'я, про який складається акт за формою, утвердженій Мінздравом і МВС.

3. Міграційне сирітство – це діти трудових мігрантів (батьки, яких не виконують або частково виконують свої обов'язки у зв'язку з тривалою відсутністю). Хоча, законодавчого підкріплення цей статус не має, іноді в спеціалізованій літературі ми можемо зустрічати це явище під назвою «соціальне

сирітство».

До об'єктивних причин, що впливають на поширення явища дитячого сирітства належить ряд взаємопов'язаних чинників: 1) економічна нестабільність; 2) зміна моральних орієнтирів суспільства; 3) криза інституту сім'ї; 4) зменшення цінності шлюбу та дітей; 5) асоціальна поведінка дорослих; б) зростання кількості розлучень; 7) збільшення неповних сімей та позашлюбних народжень тощо. Не зважаючи на те, що в Україні наявний високий рівень реєстрації шлюбів, статистика розірвання шлюбів також плачевна і цей фактор також впливає на дитяче сирітство, що в свою чергу інколи проводить і до за недбалого відношення батьків до дітей, яких з часом позбавляють батьківського піклування.

Нижче, у Таблиці 1, ми наводимо вірогідні ризики для дітей залишитися без піклування батьків (потенційні соціальні сироти).

Таблиця 1

Діти з ризиками залишитися без піклування батьків

Групи соціокультурного ризику	Групи соціально-психологічного ризику	Групи економічного ризику	Групи ризику, що пов'язані зі станом здоров'я
Діти, що народжені поза шлюбом	Діти, які потерпають від сімейного насильства	Діти, чії родини перебувають у бідності	Діти ВІЛ/СНІД інфікованих батьків
Діти народжені неповнолітніми матерями	Діти, чії батьки мають наркотичну або алкогольну залежності		-
Діти, які виховуються одним з батьків	Діти, батьки яких виховувалися в інтернатних закладах	-	-
Діти, батьки яких знаходяться у конфлікті із законом			-

Охорона дитинства в Україні є стратегічною загальнонаціональною ціллю та пріоритетом. Ратифікувавши Конвенцію ООН про права дитини, Україна зобов'язалась дотримуватись чотирьох основних принципів:

- 1) першочерговість інтересів дитини;
- 2) гарантування повноцінного існування;
- 3) залучення до активного існування у соціумі;
- 4) відсутність всіх видів дискримінації.

В нашій країні складні соціально-економічні обставини загострили проблеми дитячої бездоглядності й безпритульності. В умовах девальвації моральних цінностей, різкого падіння життєвого рівня населення, збільшуються чисельність бездоглядних, безпритульних дітей.

Вияв дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки, які перебувають у неблагополучних умовах проживання є одним із основних завдань і обов'язків органів опіки та піклування. Стаття 24 Закону України «Про

охорону дитинства» поширює такий обов'язок на всіх громадян. Законодавством встановлено, що заклади та особи, яким стане відомо про неповнолітніх сиріт та тих, хто залишився без батьківського піклування, або про зловживання батьківськими правами, зобов'язані сповістити про це органи опіки та піклування за фактичним місцезнаходженням осіб, які підлягають піклуванню. У свою чергу, механізми опіки та турботи повинні здійснюватись в координації з іншими зацікавленими органами та службами – ювенальною поліцією, службою у справах неповнолітніх, закладами освіти, охорони здоров'я, житлово-комунальними органами тощо. Цим займаються відомства державного управління (Про охорону дитинства: Закон України, 2001).

Державне управління спрямовано на регулювання політичних, соціальних та економічних процесів у суспільстві. Державне управління це діяльність органів державної влади та їх посадових осіб з реалізації певної політики. Крім центральних органів виконавчої влади та її підлеглих структурних елементів у системі охорони прав соціально незахищених дітей важливу виконавчу функцію здійснює інститут місцевого самоврядування.

Державне управління виступає як особливий орган у виконавчій владі. Він представляє собою найбільш складну і багатофункціональну частину державного апарату, який концентрує у своїх руках практично всю управлінську інформацію та найважливіші кошти державного управління. Такими особливими органами виконавчої влади, відповідно до Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», є:

- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських та районних у містах рад;
- уповноважені підрозділи органів внутрішніх справ;
- школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти;
- центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів здоров'я;
- спеціальні виховні установи денної форми;
- пробація;
- притулки для дітей;
- центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) (Енциклопедія сучасної України; Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України, 1995).

Таким чином, можна побачити, що з наведеного переліку всіх органів,

служб та спеціальних установ для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та осіб з їх числа, немає єдиного керівного органу. Вони підпорядковані різним міністерствам та відомствам (Міністерству соціальної політики, Міністерству внутрішніх справ, Міністерству освіти та науки, Міністерству охорони здоров'я та ін.). Тому саме виходячи з цієї проблематики немає єдиного законодавчого чи нормативно-правового документа, яким повинна керуватися та чи інша державна установа у своїй діяльності щодо охорони дитинства. Різні служби взаємодіють між собою, внаслідок чого дитина швидко передається по ланцюжку інстанцій, задіяних у вторинній профілактиці чи реалізації програми влаштування дитини до будинку сімейного типу / інтернату / сім'ї родичів / тимчасово або на постійне мешкання.

Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» відзначає, що основним інструментом соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є застосування 10 державних соціальних стандартів на рівні не меншому за встановлений прожитковий мінімум (грошовий прожитковий мінімум, предмети першої необхідності, мінімальні соціальні послуги) для осіб відповідного віку.

Ідеться про: мінімальне матеріальне забезпечення (харчування, одяг, взуття); житлове забезпечення; мінімальні стандарти щодо забезпечення гарантованого першого робочого місця; разової державної фінансової допомоги після досягнення повноліття; щомісячного утримання дітей; медичне обслуговування; забезпечення іграшками, спортивним інвентарем та літературою; мінімальний стандарт забезпечення дитини до надання їй статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування; стандарт грошового забезпечення прийомних батьків та батьків-вихователів (Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України, 2005, ст. 4).

Крім того, питання, що пов'язані із захистом прав дітей, регулюються Кримінальним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом та Кодексом адміністративного судочинства, які унормовують захист прав дітей у суперечках із приватними особами, державними органами та їх посадовими особами (Мордань, 2015).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, в Україні на основі нормативно-правових документів визначені пільги, які держава гарантує дітям-сиротам і дітям, які залишилися без піклування батьків. Це, в першу чергу, застосування десяти державних

соціальних стандартів (мінімальне матеріальне забезпечення, житлове забезпечення, медичне обслуговування тощо) на рівні не меншому за встановлений прожитковий мінімум для осіб відповідного віку, право на зарахування до професійно-технічних навчальних закладів, цільове фінансування витрат на їх утримання, умови яких визначаються Кабінетом Міністрів України та ін. Встановлено, що державна політика з приводу соціального захисту дітей-сиріт реалізується через систему органів державної влади та місцевого самоврядування, які приймають участь у її формуванні та реалізації в межах своєї компетенції (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування).

Аналіз сучасного стану соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування з огляду на загальну проблему захисту прав цієї категорії неповнолітніх виявив, що сучасна системна робота по забезпеченню пільг потребує певних змін. З цього приводу, маємо констатувати, що протягом найближчих років актуальним питанням буде потреба уніфікації державної системи на основі визначення структури механізмів у сфері захисту прав дітей соціально незахищених категорій особливо дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та осіб з їх числа для успішної реалізації єдиної державної політики в цій сфері. Робота соціальних служб повинна змінитись з диктаторської на сучасну консультативно-підтримувальну службу, яка здатна буде допомогти сім'ям, опікунам і дітям відповідних пільгових категорій. Сучасна система надання соціальних послуг повинна мати можливість оформлення всіх виплат та пільг в он-лайн режимі, що набагато більше полегшить стан сімей які потребують особливої уваги. Одночасно із вдосконаленням системи надання соціальних послуг дітям і сім'ям, які опинились у складних життєвих обставинах, мають активно розвиватись сімейні форми виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та осіб з їх числа. Що в свою чергу дозволить в повному обсязі забезпечити виконання заходів державної політики запобігання соціальному сирітству як глобальної проблеми сучасності та реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї та у безпечному родинному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=26159 (дата звернення: 26.03.2022).
2. Завацька, Л. М. (2008). *Технології професійної діяльності соціального педагога*. Київ: Видавничий Дім «Слово».
3. Золотуха, Ю. І. (2013). Зміст та сутність соціального захисту дітей-сиріт в Україні.

Актуальні проблеми соціальної сфери: матеріали Всеукраїнського дистанційного конкурсу студентських і учнівських наукових робіт з соціальної педагогіки / за заг. ред. Н. П. Павлик. Житомир: Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка. С. 14–18.

4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р., №2747–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005, №35–36, №37, ст. 446. Із змінами.

5. Конституція України: станом на 1 вересня 2016 р.: відповідає офіційному тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.

6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2953-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. №25–26. Ст.131. Із змінами.

7. Мордань, О. О. (2015). Державна політика, щодо соціального захисту дітей, які залишилися без піклування батьків. (Автореф. ... дис. канд. наук). Київ.

8. Ничипоренко, С. В., Горемикіна, Ю. В. (2011). Актуальність удосконалення соціального захисту дітей, які потребують особливої уваги суспільства. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки*. № 6 (1). С. 60–65.

9. Потопахіна, О. М. (2009). *Соціальний захист дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа*. Одеса: Фенікс.

10. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січня 2005 р., № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. №6. ст. 147.

11. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995 р. №6. Ст. 35.

12. Про охорону дитинства: Закон України від 2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001, №30. Ст. 142.

13. Цивільний процесуальний кодекс від 18.03.2004 р., №1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. №40–41, 42, ст. 492. Із змінами.

ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF SOCIAL PROTECTION OF ORPHANS AND CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE

Eugene Plisko

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Social Work
SHEI “Donbas State Pedagogical University”,
Sloviansk, Donetsk region, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-6814-4666
pliskoej@ukr.net

Valeria Tishchenko

social pedagogue
Kostiantynivka Higher Vocational School,
Kostiantynivka, Donetsk region, Ukraine
lawyer.valery.tishchenko@ukr.net

Abstract. Today, the social protection of orphans needs more modernization and in-depth work to find benefits in simpler ways than a long bureaucratic system. Therefore, there is a need to consider “the mechanism of the state system of protection of the rights of children of socially vulnerable categories”.

The analysis of the scientific literature showed that the study of the mechanisms of public administration and the functioning of the system of protection of children’s rights is the subject of

study of knowledge, social work, law, juvenile justice and others. Issues of social protection, protection of the rights and interests of orphans were studied by Yu. Goremykina, L. Zavatska, Yu. Zolotukha, S. Nychyporenko, O. Potopakhin and many other domestic scientists. Scientists have analyzed the legal field of social protection of orphans; the provision of social assistance and social security is substantiated, the mechanisms of providing educational, medical, legal services to children, ensuring their rights, compliance with state social standards, etc. are revealed.

Analyze the current state of social protection of orphans in view of the general problem of protecting the rights of this category of clients of social work.

The article analyzes the current system of Ukraine for providing guarantees and social benefits to certain categories of clients of social work – orphans and children left without parental care. The normative-legal base of ensuring the state policy on social protection is considered. Three categories of orphanhood have been identified: biological orphans, social orphans, and migratory orphanhood. The reasons influencing the spread of orphanhood are substantiated: economic instability, the crisis of the family, the decline in the value of marriage, antisocial behavior of adults, the growing number of divorces, the increase in single-parent families and illegitimate births, and so on. And, the main instrument of social protection of orphans and children deprived of parental care are state social standards: minimum material support – food, clothing, footwear; health care; employment; housing; the minimum standard of providing the child with the status of an orphan; standard of financial support of foster parents and foster parents, etc.

Analysis of the current state of social protection of orphans and children deprived of parental care in view of the general problem of protection of the rights of this category of minors, found that modern systematic work to ensure benefits requires complete change. In this regard, we must state that in the coming years the need to unify the state system based on the structure of mechanisms to protect the rights of socially vulnerable children, especially orphans and children deprived of parental care and persons among them for the successful implementation of a single public policy in this area.

Key words: social security; social work; orphans; children deprived of parental care.

REFERENCES

1. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy [Encyclopedia of modern Ukraine]. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=26159 [in Ukrainian].
2. Zavatska, L. M. (2008). *Tekhnologii profesiinoi diialnosti sotsialnoho pedahoha* [Technologies of professional activity of a social pedagogue]. Kyiv: Vydavnychi Dim "Slovo" [in Ukrainian].
3. Zolotukha, Yu. I. (2013). Zmist ta sutnist sotsialnoho zakhystu ditei-syrit v Ukraini [The content and essence of social protection of orphans in Ukraine]. *Aktualjni problemy social'noji sfery: materialy Vseukrajins'kogo dystancijnogo konkursu students'kykh i uchniv'skykh naukovykh robit z social'noji pedaghohiky* (Ed. by N. P. Pavlyk). Zhytomyr: Vyd-vo Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
4. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy vid 06.07.2005 r., №2747–IV [Code of Administrative Procedure of Ukraine of July 6, 2005]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2005, №35–36, №37, st. 446. Iz zminamy. [in Ukrainian].
5. Konstytutsiia Ukrainy: stanom na 1 veresnia 2016 r.: vidpovidaie ofitsinomu tekstu [Constitution of Ukraine]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
6. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 roku № 2953-III [Criminal Code of Ukraine of April 5, 2001]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2021. №25–26. St.131. Iz zminamy. [in Ukrainian].
7. Mordan, O. O. (2015). Derzhavna polityka, shchodo sotsialnoho zakhystu ditei, yaki zalyshylysia bez pikluvannia batkiv [State policy on social protection of children left without parental care]. (Thesis of Candidate's dissertation). Kyiv. [in Ukrainian].
8. Nychyporenko, S. V., Horemykina, Yu. V. (2011). Aktualnist udoskonalennia sotsialnoho

zakhystu ditei, yaki potrebutiut osoblyvoi uvahy suspilstva [The urgency of improving the social protection of children who need special attention of society]. *Naukovyj visnyk Poltavskogo universytetu ekonomiky i torghivli. Serija: Ekonomichni nauky*, 6 (1), 60–65 [in Ukrainian].

9. Potopakhina, O. M. (2009). *Sotsialnyi zakhyst ditei-syrit, ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia, ta osib z yikh chysla [Social protection of orphans, children deprived of parental care and persons among them]*. Odesa: Feniks. [in Ukrainian].

10. Pro zabezpechennia orhanizatsiino-pravovykh umov sotsialnoho zakhystu ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia: Zakon Ukrainy vid 13 sichnia 2005 r., № 2342-IV [On Ensuring Organizational and Legal Conditions for Social Protection of Orphans and Children Deprived of Parental Care: Law of Ukraine of January 13, 2005]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2005. №6. st. 147. [in Ukrainian].

11. Pro ohrany i sluzhby u spravakh ditei ta spetsialni ustanovy dlia ditei: Zakon Ukrainy vid 24.01.1995 r. № 20/95-VR [On bodies and services for children and special institutions for children: Law of Ukraine of 24.01.1995]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1995 r. №6. St. 35. [in Ukrainian].

12. Pro okhoronu dytynstva: Zakon Ukrainy vid 2001 r. [On Child Protection: Law of Ukraine of 2001]. № 2402-III. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2001, №30. St. 142. [in Ukrainian].

13. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks vid 18.03.2004 r., №1618-IV [Civil Procedure Code of March 18, 2004]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2004.40–41, 42, st. 492. Iz zminamy. [in Ukrainian].

Матеріали надійшли до редакції 29.03.2022 р.